

GÖÇÜN DEĞİŞEN YENİ YÜZÜ: FİZİKSEL EMEK GÖÇÜNDEN BEYİN GÖÇÜNE

THE CHANGING NEW FACE OF MIGRATION: FROM PHYSICAL LABOR TO BRAIN DRAIN

Yalçın KAHYA*

ÖZ: 1950'li yıllardan itibaren dünyada yaşanan teknolojik gelişmeler ekonomik ilişkileri ve çalışma biçimlerini dönüştürürken, küreselleşme ile birlikte dünya çapında bir hareketlilik meydana gelmiştir. Bu süreç içerisinde sanayileşmiş ülkeler göç politikaları ile ihtiyaç duydukları iş gücü taleplerini geliştirmekte olan ülkelere karşılamıştır. 21. Yüzyılın başlarından itibaren ise ekonomik kalkınmanın öncüsü olarak görülen yüksek nitelikli iş gücünün göçü, bilişim ve iletişim teknolojilerinde yaşanan gelişmeler ile birlikte hızlanma sürecine girmiştir. Bireylerin sosyal ağlar ya da diğer iletişim araçları üzerinden kendilerini diğer ülkeler de yaşayanlar ile karşılaştırması göç kararını vermede etkili olurken, beyin göçü olarak adlandırılan bu göç şeklinde yüksek niteliklere sahip olan bireyler, daha yüksek yaşam konforu sunan başka ülkelere doğru hareket etmektedir. Bireylerin farklı sebeplerden ötürü göç etmeyi tercih etmeleri hem kaynak ülkede hem de hedef ülkede ekonomik, siyasi ve sosyal alanda farklı etkilere yol açmaktadır. Bu çalışmada başka ülkelere doğru yönelen beyin göçü itme-çekme kuramı üzerinden değerlendirilmekte olup, Türkiye'den gelişmiş ülkelere yüksek nitelikteki insan kaynağı göçünün biçimi, boyutu ve nedenleri analiz edilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Göç, küreselleşme, beyin göçü, gençlik, çalışma yaşamı.

ABSTRACT: Since the 1950s, technological developments in the world have shaped the economic relations and working styles; however; a worldwide mobility has taken place with the globalization. In this process, industrialized countries met their labor demands from developing countries with their migration policies. Since the beginning of the 21st century, the migration of high-qualified workforce, which is seen as the pioneer of economic development, has entered a process of acceleration with the developments in information and communication technologies. While individuals' comparison of themselves with those living in other countries through social networks or other communication tools is effective in making the decision to migrate, individuals with high qualifications move towards other countries that offer higher life comfort in this form of migration, which is called brain drain. This preference also leads to different effects on economic, political and social development in both the source country and the destination country. In this article, the brain drain towards other countries is evaluated through the push-pull theory, and the form, size and causes of high-quality human resource migration from Turkey to developed countries are analyzed.

Keywords: Migration, globalization, brain drain, youth, working life.

* Doç. Dr., Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Sosyoloji Bölümü / Bandırma-Balıkesir - ykahya@bandirma.edu.tr (Orcid: 0000-0003-4499-7204)

1. Giriş

18. yüzyılda başlayan sanayi devrimi ve sonrasında yaşanan gelişmeler bireylerin yaşamını yakından etkilemiştir. Bilindiği üzere feodaliteye karşı verilen mücadelede topraklarını kaybedenler kırlardan üretimin yapıldığı sanayileşen kentlere doğru göç etmek zorunda kalmışlardır. Daha sonraki süreç içerisinde Batı Avrupa'daki ülkelerde iş gücüne duyulan gereksinim 1945 yılına kadar ülkelerin kendi iç dinamiklerinden sağlanırken, ikinci dünya savaşı sonrasında dış ülkelere iş gücü talebinde bulunulmuştur. Tarihsel olarak göçün hem sebepleri hem de iş gücünün niteliği değişmekte ve aynı zamanda toplumsal yapıdaki değişimler kendini gün yüzüne çıkarmaktadır. 1990'lı yıllardan itibaren ise küreselleşmenin hız kazanması ile birlikte daha çok nitelikli olan insanlar yaşam koşullarının yüksek, istihdam alanlarının geniş olduğu ve kendilerini daha iyi geliştirebilecekleri ülkelere göç etmek istemişlerdir.

Özellikle İkinci dünya savaşından sonra göç iki temel aşamada gerçekleşmiştir. Birincisi 1945 yılından 1970'lerin başına kadar çok gelişmiş ülkelerdeki büyük ölçekli sermayenin yatırımları yoğunlaştırması ve üretimin genişlemesidir. Bu sürecin sonunda az gelişmiş ülkelere Batı Avrupa ülkeleri, Kuzey Amerika ve Avustralya çok sayıda göçmen işçiyi ülkelerine kabul etmiştir. Bu dönemde yaşanan emek göçleri genellikle işverenler ve hükümetler tarafından düzenlenerek gerçekleşmiştir. 1973-1974 yılları arasında yaşanan petrol krizi ile bu aşama sona ermiştir. İkinci aşama ise kriz sonrasında dünya ekonomisinin yeniden yapılandırılması ile birlikte 1970'li yılların ortalarından itibaren tekrar canlanmış, 1980 ve 1990'lı yıllarda önem kazanarak süreç sona ermiştir (Castles ve Miller, 2008: 95, 258).

Diğer taraftan 1970'li yıllardan itibaren sermayenin yaşamış olduğu kriz sonucu ekonomik sistem değişime uğratılarak neo-liberalist uygulamalar devreye alınmıştır (Bayrakçı, 2020: 115). Küreselleşmenin derinleşerek devam etmesi ile birlikte bilhassa bilişim teknolojilerindeki gelişmelerin zirveye çıkması sonucu teknolojilere dayalı katma değeri yüksek mal ve hizmetlerin üretimine geçilmesi, ileri düzeyde eğitim almış nitelikli işgücüne, sanatçı ve düşünörlere olan ihtiyacı artırmıştır (Ulusoy, 2021:14). Gelişmiş ölkelerin üretim alanında yüksek nitelikte işgücüne duymuş olduğu talebin yanı sıra yüksek nitelikli iş gücünün de yaşamdan olan beklentileri söz konusudur. Bu anlamda küreselleşme ile hız kazanan tüketim kültürü bireyler üzerinde etkisini göstermektedir. Modanın peşinde koşan, maceradan hoşlanan ve hayatın tüm fırsatlarını elde etmek için riske giren, hayata sadece bir kez gelindiğini ve bu hayattan zevk almanın bilincinde olan bireyler sadece ürünleri değil aynı zamanda yüksek kültür göstergelerini de tüketmek istemektedir (akt.: Featherstone, 2013: 155). Ancak hayattan beklentilerini ya da hayallerini gerçekleştirmenin bulunduğu ölkede imkânsız hale geldiğini düşünen bireyler ise içinde

buldukları durumdan dolayı kendilerini güvencesiz, güvensiz, rahatsız ve sıkıntılı hissetmekte ve bu sebeplerden dolayı da göç etmeyi düşünebilmektedir. Daha doğrusu göç edenlerin çoğu yaşadıkları yerde sürdürdükleri hayat ile ilgili kaygılar taşımaktadır (Sirkeci, 2018: 8-9).

Dolayısıyla tarihsel süreç içerisinde göçün şekli ve sebepleri değişebilmektedir. Bu tercihleri belirleyen genel eğilimler arasında insanların iyi yaşamın ne olduğu konusunda farklı nosyonlara sahip olmaları ve hayata farklı anlamlar atfetmeleri gelmektedir (Yanıklar, 2006:129-131).

Günümüzde iletişim teknolojilerinin gelişmesi ve sunduğu imkanların bireyin davranışları üzerinde belirleyici rol oynaması (Solmaz, 2020:163), dünyanın küresel bir köy haline gelmesi gençleri kendilerine verilen alandan ziyade talep eden, istediğini almak için gayret sarf eden bireyler haline getirmektedir. Türkiye’de yaşayan bireylerde gelecekte beklentilerini ve hedeflerini dünyada yaşanan gelişmelere göre yeniden gözden geçirmektedir (Alpay, 2017:15). Son yıllarda önceki göç hareketlerinden farklı olarak daha iyi bir yaşam şansı arayışında olan nitelikli bireyler, öncelikle yaşam planlarını değiştirerek kendilerini daha mutlu edecek hedef ülkelere göç etme arayışı içerisine girmişlerdir. Dış göç olarak görülen bu durum aynı zamanda beyin göçü olarak değerlendirilmektedir. Beyin göçü, özellikle gelişmekte olan ülkelerde dış göç nedeniyle çok iyi eğitilmiş insanların kaybı olarak tanımlanmaktadır (Bartram vd., 2017: 55). Coğrafi mesafelerin daha hızlı aşılması, ulusal ve ideolojik engellerin kaldırılması yoluyla dünya çapında birlikte büyüyen bir işgücü piyasası, özellikle son yıllarda yüksek nitelikli işçilerin yurtdışında daha sık çalışmasını mümkün kılmıştır (Lippert, 2011).

Özellikle 1960’lı yıllardan sonra küreselleşmenin de etkisiyle başlayan beyin göçü, bilginin ve becerinin öne çıktığı uluslararası bir göç türüdür. Beyin göçü nitelikli işgücünün, daha yüksek ücret, daha iyi araştırma olanakları ve kariyerlerinde ilerleme sağlayabilmek adına gelişmekte olan veya az gelişmiş ülkelere gelişmiş ülkelere yapılan işgücü göçü olarak görülmektedir. Aynı zamanda beyin göçü, insan gücünün, düşük maliyetle transfer edilmesi anlamına da gelmektedir (Yalçınkaya ve Dülger, 2017: 1646). Beyin göçünü üç başlıkta değerlendirmek gerekirse bunlardan ilki belli bir uzmanlık alanında eğitim almış yüksek nitelikli iş gücünün bulunduğu ülkeden başka bir ülkeye göç etmesi, ikincisi eğitim almak üzere yurt dışına giden bireylerin ülkelerin geri dönmemesidir (Şimşek, 2006: 125). Üçüncüsü ise kültürel nedenlerdir. Yaşadığı ülkede ekonomik, sosyal ve eğitim noktasında yeterli donanıma sahip olan, ancak kültürel anlamda buldukları ülkeden memnun olmayan birçok kişide yurt dışında yaşamayı tercih etmektedir. Bu noktada beyin göçünün sadece ekonomik faktörlere bağlı olmadığı düşünülmektedir.

Sonuç itibariyle belli vasıflara sahip iş gücü, doğal ortamından koparak doğduğu yerden hayatını daha iyi şartlarda yaşayacağı yerlere doğru göç etmektedir (Gürak, 2008:77-85).

2. Araştırmanın Amacı ve Yöntemi

Bu araştırmada Türkiye’de yaşayan nitelikli işgücünü göçe yönelten nedenler analiz edilmiştir. Bu çalışmada nitel araştırma yönteminin hermeneutik yaklaşımı kullanılarak beyin göçüne neden olan faktörler değerlendirilmiştir. Araştırma ekonomik kalkınmanın öncüsü olarak görülen beşeri sermayeyi ülke dışına iten ve çeken faktörlerin neler olduğunun anlaşılması açısından önemlidir. Çalışma sosyolojik anlamda ele alındığında göç kararına etki eden faktörlerin hem bireysel hem toplumsal hem de küresel boyutunun olması dikkat çekmektedir. Bu çalışmada Türkiye’den gelişmiş ülkelere yüksek nitelikteki insan kaynağı göçünün biçiminin, boyutunun ve nedenlerinin analiz edilmesi amaçlanmaktadır.

3. Küreselleşme, İtme- Çekme Kuramı ve Beyin Göçü

İki kutuplu dünyanın dağılması ve küreselleşmenin yaygınlaşması dünyada bir merkez ve periferi anlayışının oluşmasına yol açmıştır. Merkez olarak kendini konumlandırmış olan gelişmiş ülkeler çemberin dış halkasını oluşturan çeperlerden yani az gelişmiş ülkelerden sürekli olarak beşeri, sosyal, ekonomik sermaye ile hammadde akışını kendi merkezlerindeki çekirdeğe doğru çekmektedirler (Ulusoy, 2021: 35). Küreselleşme çok sayıda insanın bir yerden başka bir yere göç etmesinde etkili olurken göçün ilk etkisi ekonomik alanda oluşmaktadır. Göç yıllar içerisinde toplumsal ilişkiler, kültür, ulusal politikalar ve uluslararası ilişkiler üzerinde etkisini göstermektedir. Mekân ve zaman kavramlarının yok olduğu bu süreçte iş türleri de esnek ve istikrarsız hale gelmekte, kurumlar sarsılmakta, kültürler alt üst olmakta, eşitsizlikler derinleşerek ürkütücü boyutlarda gerginlikler yaratmaktadır. Daha doğrusu Richard Falk’ın deyiimiyle “yırtıcı bir küreselleşme”nin sonuçları ile karşı karşıya kalınmaktadır (Unat, 2017: 300, 333). Küreselleşme bazılarına göre mutsuzluğun nedeni bazılarına göre de onsuz mutlu olunmayacak şey anlamına gelir. Fakat herkesin ortak kanısı küreselleşme geri dönüşü olmayan bir yol hem de herkesi aynı ölçüde ve şekilde etkileyen bir süreçtir (Bauman, 2012: 7).

Küreselleşen dünyada uluslararası göçleri anlamaya yönelik farklı kuram ve yaklaşımlar söz konusu olmakla birlikte itme-çekme kuramları bunlardan bir tanesidir. Göçün önemi ve yoğunluğu küreselleşmenin de hız kazandığı 1980’li yılların ortalarından itibaren etkili olan faktörlerden biri haline gelmiştir. Bireyler kalıcı ya da geçici olarak düşündükleri bu sürecin sonunda bazen yerleşimci olurken, kaynak ve hedef bölgeler arasındaki sınırı birbirine yaklaştıran ve her ikisinde de belirgin değişimleri beraberinde getiren göç ağları oluşturmaktadır (Castles ve Miller, 2008: 7). İnsanları göç ettiren ya da göçe çeken itici ve çekici faktörler, bireyleri buldukları yerin dışına iten veya yeni yerdeki cazip koşulların tarafına çeken koşullar olarak düşünülmektedir (Martiskova, 2013: 15).

İtici faktörler, bireyleri yaşadıkları ülkeden göç etmeye zorlayan faktörlerdir. Bu unsurlar arasında işsizlik, azgelişmişlik, düşük üretkenlik, kötü ekonomik koşullar, ilerleme fırsatlarının olmaması, doğal kaynakların

tükenmesi, kültürel doyum yoksunluğu ve doğal afetler sayılmaktadır. Adams'a göre (1968) itici faktörler, belirli bir meslek için menşe ülkedeki göçü sağlayan unsurlardır. Öte yandan, çekici faktörler, insanları daha iyi fırsatlar için başka bir alana çeken faktörler olarak tanımlanabilir. Genel olarak bakıldığında bazı faydalar insanları ülkelerini terk etmeye başka bir ülkeye göç etmeye çekmektedir (Adams, 1968:126'dan akt. Martiskova, 2013: 15).

Göç etme kararında bu faktörlerden hangisinin daha önemli olduğunu öne çıkarmak çok tartışmalı görünmektedir. Bazı araştırmacılar, "göç etme kararında baskın rol oynayanın kentsel çekiciliklerden ziyade yerel problemler olduğunu düşündükleri" için itici faktörlerin çekici faktörlerden daha önemli olduğunu iddia etmektedirler. Bununla birlikte, diğer bazı araştırmacılar, "kentsel alanlarda daha fazla istihdam ve iş fırsatına yol açan ve kentsel yaşam tarzı için daha fazla cazibe sağlayan yüksek yatırım oranlarını vurguladıkları" için göç etme kararında çekici faktörlerin daha önemli olduğunu düşünmektedir. Öte yandan, bazı araştırmacılar ise göç eyleminde hem itici hem de çekici faktörlerin birbiriyle yakından ilişkili olduğu için önemli olduğunu savunmaktadır. Başka bir ifade ile göç etmeye itilenlerin aynı anda başka bir yerde daha iyi bir şey bulma beklentileri tarafından çekildiği anlamına gelmektedir (Kainth, 2009: 85-86'dan akt. Martiskova, 2013: 16). Göçün itici ve çekici faktörlerin bir fonksiyonu olduğu düşünüldüğünde itici ve çekici faktörlerin ekonomik, demografik-sosyo-kültürel, politik ve çeşitli koşullarla ilişkili olduğu görülmektedir. Beyin göçü alanında yapılan araştırmaların çoğu ekonomik faktörlerin motive ettiğine atıfta bulunmaktadır. Bunun nedeni, gelişmekte olan ülkelerin gelişmiş ülkelere göre bu kadar ekonomik fırsatlara sahip olmamasıdır. Bu sebepten ötürü göçmenlerin çoğu daha iyi ekonomik koşullar arayışı içinde göç etmeye karar vermektedir (Martiskova, 2013:16).

4. Nitelikli İşgücünün Yurt Dışına Gitme Nedenleri

Son yıllarda Türkiye'nin gündeminde önemli bir başlık haline gelen beyin göçü ulusalcı bir yaklaşım içerisinde değerlendirilmekte ve stratejilerde bu çerçevede oluşturulmaktadır. Bu doğrultuda potansiyel beyin göçünü önlemek ve daha önce beyin göçü kapsamında yurt dışına giden bireyleri de dönmeye teşvik eden politikalar hayata geçirilmektedir (Ulusoy, 2021: 57).

Beyin göçü veren ülkeler arasında yer alan Türkiye'de araştırmacılar tarafından beyin göçü üzerine çalışmalar yapılmakta ve çözüm önerileri sunulmaktadır. Son yıllarda başta bilişim ve sağlık alanı olmak üzere farklı alanlarda yüksek nitelikli iş gücü ihtiyacının baş göstermesi beyin göçünü gündeme getirmektedir. Türkiye'de yaşayan gençler hem kariyerleri hem de yaşam standartları açısından yurt dışında yaşamayı ve çalışmayı hedeflemektedir. Başka bir ifade ile gençler daha iyi yaşam koşulları, mesleki tatmin ve kariyer açısından daha fazla imkana sahip bir ülkeye giderek kendi yaşamlarının peşinden koşmak istemektedir (Ulusoy, 2021:2). TÜİK

verilerine göre 2020 yılı sonu itibarıyla 15-24 yaş grubunda yer alan genç nüfus 12 milyon 893 bin 750 kişidir. Genç nüfus, toplam nüfusun %15,4'ünü oluşturmaktadır. Bu bağlamda Türkiye'nin genç nüfus oranı Avrupa Birliği üyesi yirmi yedi ülkenin genç nüfus oranlarından daha yüksektir (URL-1). Ancak beyin göçü kapsamında Türkiye'de yıllar itibarıyla toplam olarak hangi meslek kolundan eğitilmiş ve yüksek nitelikli insanın göç ettiği konusunda düzenli istatistikler bulunmamaktadır (Toksöz, 2006: 231).

Beyin göçüne etki eden faktörler arasında işsizlik de yer almaktadır. İşsizliğin nedenleri arasında nüfus, eğitim ve işgücü piyasası düzenlemesinden kaynaklanan sorunlar yer almaktadır. Eğitim hayatında öğrencilere verilenler ile işgücü piyasasının onlardan bekledikleri yetenek ve beceriler arasında bir uyumsuzluk olması, diğer taraftan öğrencilerin işgücü piyasalarına yönelik bilgileri ve kariyer danışmanlığı hizmetlerini yeterli düzeyde alamamaları gençlerin etkin bir şekilde istihdam edilememelerinin sebepleri arasında gösterilmektedir (Murat ve Şahin, 2011: 325-326; Aydos ve Demir, 2021: 122). Diğer taraftan yüksek düzeyde vasıflara sahip eğitim hayatında olan bireyler kariyerlerini yurt dışında yapmayı düşünmektedir. Experis'in Birleşik Krallıkta yapmış olduğu araştırmanın sonuçlarına göre bilişim sektöründe faaliyet gösteren her 4 firmadan 1'i yurt dışında çalışan adaylarla ilgilenmektedir. Hazırlanan başka bir raporda ise Silikon Vadisi'ndeki bilişim, matematik, mühendislik ve mimarlık çalışanlarının yaklaşık yüzde 60'ı yurt dışı doğumludur. Görülüyor ki çalışma hayatındaki işe alım süreçleri uluslararası ve kültürler arası kapsayıcılığa entegre olarak küresel hale gelmektedir (Kahraman, 2018).

Türkiye'de gençlerin karşılaşmış oldukları zorluklar ve gelecekte bekledikleri ile ilgili yapılan bazı çalışmalara bakıldığında ise öncelikle gençlerin istedikleri eğitimi göremedikleri, geçim sıkıntısı yaşadıkları ve iş bulamadıkları görülmektedir (Davras ve Alili, 2019: 40; Kahya, 2020: 960; Kahya ve Oktik, 2019: 440; Kazgan, 2007: 72; Yavuzer vd., 2005: 93). Dolayısıyla yaşanan sıkıntılar ve zorluklar karşısında bireyler kendi doğup büyüdükleri yerlerden daha çekici buldukları ülkelere farklı nedenlerden dolayı göç etmektedirler. Bu göçlerin nedenlerini "150 doktoralı Türk" üzerinde araştıran Oğuzkan göçün nedenlerini çekici ve itici nedenler bağlamında incelemiştir. Çekici nedenler arasında öncelikle göç alan ülkenin elverişli çalışma koşulları, meslekte ilerleme olanakları ve elde edilecek gelir gelmektedir. İtici nedenler arasında bulunduğu ülkedeki kendi uzmanlık alanına yönelik uygun işte çalışmamak, çalışma koşullarının elverişsizliği, yetersiz kazanç ve politik istikrarsızlık gelmektedir (Enç, 2019: 131-136).

Şap ise yaşanan beyin göçünü bir beka sorunu olarak görmektedir. "Türkiye aklını neden kaybediyor?" başlıklı yazısında gidenleri ve gitmek yönünde çaba sarf edenlerin durumunu incelemektedir. Şap'a göre yurt dışına giden her beyin göç veren ülke açısından entelektüel çölleşme yaratırken ülkeyi yokluğa ve yoksulluğa itmektedir (Şap, 2019). Dünya genelinde yapılan araştırmalarda gençler endüstrileşmiş ülkelerde iyi

derecede eğitim almayı ve sonrasında da uzmanlık alanlarında çalışmak için orada kalmayı düşünmektedir. Eğitimlerini buldukları ülkede tamamlayanlar ise yetersiz maaş, imkanların azlığı, ekonomik güvensizlik, bilimsel ve teknolojik alt yapı yetersizliği ve genel istikrarsızlıklar yüzünden göç etmektedir (Bartram vd., 2017: 56-57). Beyin göçünü etkileyen faktörlerden biri de eğitimidir. Türkiye’de 2021 yılı itibari ile 129 devlet, 74 vakıf ve 4 vakıf MYO olmak üzere toplam 207 üniversite bulunmaktadır. (URL-3). Acer ve Güçlü’ ye göre, 2016 yılından itibaren üniversitelerin hızla genişlemesi ve her ile kurulmaları bazı sorunları da beraberinde getirmiştir. Bunlar arasında üniversitelerin yeterli alt yapı imkânlarına sahip olmayışı, farklı alanlarda uzmanlaşamama ve ihtiyaca yönelik kontenjanların belirlenememesi üniversiteleri aynılaştırmaktadır (Acer ve Güçlü, 2017: 28). Dolayısıyla ülkenin ihtiyaçları göz önüne alınmadan üniversitelerde açılan bölümlerin arz bakımından çok olması başka bir deyişle iş gücü piyasalarının ve kamu sektörünün ihtiyacından fazla bölüm ve kontenjan açılması ve piyasanın mezun olan öğrencilerin istihdamını sağlayamaması gençleri yurt dışına gitmeye yöneltmektedir.

Gençler arasında beyin göçünün gerçekleşmesinde ilk aşama eğitim alanında olmaktadır. Öğrenciler lisans ve lisansüstü eğitimlerini tamamlamak amacıyla gelişmiş ülkelere gitmektedir (Toksöz, 2006: 226-227). Geçici bir süre eğitim almak ve deneyim kazanmak amacıyla kısa süreli yapılan göçlerin süreç içerisinde genellikle kalıcı bir şekilde sonuçlandığı söylenmektedir. Daha doğrusu göç veren ülkelerin gelişmekte olan ülkeler olması durumunda geçicilik yerini kalıcılığa bırakma eğiliminde olmaktadır (Gürak, 2018:124). Kuran’ın 2019-2021 yılları arasında yapmış olduğu araştırmalar incelendiğinde Türkiye’de üniversitede okuyan gençlerin uluslararası çalışma fırsatlarına daha fazla öncelik verdiği görülmektedir. Ayrıca katılımcılar iş yaşamında liyakat kültürünün olmadığını düşünmektedirler (Kuran, 2019:43; Kuran, 2020; Kuran, 2021:53). Küresel Gençlik Refah Endeksi’nin (2017) raporunda tüm ülkeler içerisinde hayatının çok stresli olduğunu söyleyen gençlerin yüzdesinin en yüksek olduğu ülke olarak Türkiye ilk sırada yer almaktadır (URL-2). 2019-2021 yılları arasında Habitat tarafından ortaya koyulan *Türkiye’deki Gençlerin İyi Olma Hali Araştırması Raporunun* sonuçları arasında gençler ileride başka bir ülkede eğitimlerini devam etmek istemektedir. Aynı şekilde, 2019 yılında gençlerin yüzde 25’i, 2020 yılında yüzde 31’i, 2021 yılında ise yüzde 43’ü başka bir ülkeye yerleşmeyi düşündüğünü belirtmiştir. Gençlerin her üç yılda yapılan araştırmada başka bir ülkeye yerleşme nedenleri arasında en yüksek oran arasında daha iyi iş olanakları yer almıştır (URL-4).

Friedrich Ebert Stiftung Türkiye Temsilciliği’nin desteğiyle yapılan araştırmanın sonuçlarına bakıldığında ise araştırmaya katılım sağlayan gençlerin daha iyi çalışma koşulları ve daha iyi hayat standartları olan bir başka ülkede yaşamak istediklerini belirtmişlerdir (Telek & Korkmaz, 2020: 45). Ulusoy’ın yapmış olduğu çalışmanın sonucunda ise katılımcılar daha iyi bir yaşam standartlarına sahip olmak amacıyla başka bir ülkeye göç

etmişlerdir. Gelişmiş ülkelerde yaşamayı tercih eden ve özellikle anne ve babası ayrı olan gençler ile kardeşi olmayan gençlerin yurt dışında yaşadıkları ülkeye daha çabuk entegre oldukları görülmektedir (Ulusoy, 2020:118).

Bakırtaş ve Kandemir'e göre 1973 krizi sonrası dönemde Türkiye önemli sayıda araştırmacıyı ve öğrenciyi yurt dışına gönderen bir ülke konumundadır. Örneğin ABD'ne en çok öğrenci gönderen 8. ülke olan Türkiye'den giden öğrenci ve araştırmacıların ülkeye dönmemesi nedeniyle önemli ölçüde beşeri sermaye kaybına uğramıştır. Bunun nedenleri arasında Türkiye'deki yüksek öğrenim mezunlarının üzerlerinde önemli düzeyde işsizlik baskısı hissetmeleridir. Ayrıca yeterli düzeyde Ar-Ge' ye kaynak ayrılmamasından dolayı ülkedeki bilim adamları uygun çalışma şartlarından yoksun kalmaktadır. Diğer taraftan ekonomik ve siyasal istikrarsızlıklar sebebiyle oluşan belirsizlik ortamı da nitelikli bireylerin ülkeden gitmesini tetikleyen diğer önemli bir unsurdur (Bakırtaş ve Kandemir, 2010: 971).

Pazarcık'ın yaptığı çalışmada ABD'deki üniversitelerde çalışan 50 akademisyenden elde edilen bulgulara göre beyin göçüne sebep olan etkenler arasında "akademik özgürlük ortamı, araştırma fon ve olanakları gibi sosyal ve maddi unsurlardan" yer aldığı tespit edilmiştir (Pazarcık, 2010). Kaya'nın çalışmasında ise göçün sebepleri arasında en etkili faktörlerin yeterli kariyer olanaklarının olmayışı, yüksek işsizlik oranı ve gençlerin beklentilerinin karşılanmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Özellikle Türkiye'de sosyal refah anlamında yaşanan düşüşler, vergilendirmedeki artışlar ve diğer birçok kesintiler genç bireyleri yakından etkilemiştir. Bu sebeplerden ötürü genç ve yetenekli bireyleri özellikle istihdam nedeniyle yurtdışında yeni bir yaşam arayışı içinde olduklarını söylemek mümkündür. Türkiye'de yaşanan ekonomik krizlerin getirdiği geleceğe ilişkin umutsuzluklar, gençlerin göç planlarında dikkate değer bir istek artışını tetiklemektedir. Bu özel ekonomik ve politik faktörler, gençlerin ülkeden göç etmesi için ana itici faktörlerdir. Göç etme kararında çekme faktörleri arasında ise genç göçmenlerin hedefinde öncelikle AB ülkeleri bulunmaktadır. Geçmiş senelerde, yurtdışında eğitim almak, Türkiye'ye geri döndüğünde daha iyi bir iş bulma yönünde bir adım olarak görülürken şimdilerde farklı bir durum ortaya çıkmaktadır. Çünkü ayrılan ya da ayrılmayı düşünenler arasında yalnızca vasıfsız işçiler değil, aynı zamanda yüksek nitelikli bireylerde yer almaktadır (Kaya, 2019: 668-669).

İlhan'ın öğrencilerin yurt dışında eğitim almayı neden istediklerini anlamaya yönelik çalışmasında ailevi etkenler, mesleki gelişim ve akademik kariyer düşüncesi, vatandaşlık ve okuduğu lisenin sağladığı yurt dışında üniversite okuyabilme hakkından yararlanma, farklı yolla yurt dışında okuyabilme imkânı bulmaları gibi sebepler tespit edilmiştir. Bu kararı vermede itici sebepler arasında Türk eğitim sisteminin içerisinde yaşadığı zorluklar, dil yetersizliği, iş bulma ve mesleki gelişim problemleri, siyasi politikadaki memnuniyetsizlik, şeffaflık, hak, adalet ve liyakat sorunu yer

almaktadır. Gençler her ne kadar geri dönmeyi planlasalar da imkânlar, yaşam koşulları ve mesleki açıdan değerlendirdiklerinde buldukları ülkede kalmayı tercih etmektedirler (İlhan, 2020: v). 2005 yılında Uluslararası Üniversite Birliği' nin (IAU) yaptığı çalışmaya katılan ülkelerde eğitimin ticari bir hal alması ve eğitim kalitesinde yaşanan düşüşle birlikte "beyin göçü" en önemli riskler arasında yer almaktadır (akt. Güngör, 2010:33).

Şahin'in yapmış olduğu araştırma sonuçlarına göre ise AB'de oluşan istihdam açığı ve nitelikli çalışan ihtiyacı nedeniyle gerçekleştirilen yeni uygulamalar, Türkiye'den AB'ye yüksek nitelikli göçte artışa yol açmaktadır (Şahin, 2019: 88). Süzen de beyin göçündeki itici faktörleri "korku ve kaygı" üzerinden çekici faktörleri ise "güven ve umut" üzerinden değerlendirmektedir. Kısaca açıklanacak olursa kaynak ülkenin resmi kurumlarından kaynaklanan "korku", diğeri ise informal kurumların sebep olduğu "kaygı"dır. Korku ve endişe yüksek nitelikli insanlar için göçü hızlandırıcı nedenler arasındadır. Çekici faktörler ise hedef ülkenin formel kurumlarının oluşturduğu "güven" duygusu ve informal kurumların oluşturduğu geleceğe yönelik "umut"tur. Güven ve umut, yüksek nitelikli insanlar için göçü çekici hale getiren nedenler olarak kabul edilmektedir. Dolayısıyla insanların sadece para veya daha iyi kariyer koşulları için değil; formel ve enformel birçok kurumsal iyileşme için göç ettikleri görülmektedir (Süzen, 2020: v, 64). Dolayısıyla beyin göçü, korku ve kaygı durumundan güven ve umuda bir yolculuk olarak gerçekleşmektedir.

Üniversite sınavlarında ilk 1000'e giren gençler ile yapılan araştırmada ise gençlerin ilk sırada uygulamaya koymak istedikleri planları yurt dışına gitmektir. Araştırmaya daha yakından bakıldığında Boğaziçi, ODTÜ ve İTÜ'de bilgisayar mühendisliği son sınıfta okuyan 165 öğrenci ile yapılan çalışmanın sonuçları dikkat çekmektedir. Araştırmanın sonuçlarına göre öğrencilerin 152'si yani %92'si eğitim veya çalışma amaçlı yurt dışına çıkmak istemektedir. Katılımcıların 130'u ise bir daha Türkiye'ye dönme planı yapmamaktadır. Bu öğrencilerin oranı gitmek isteyenler arasında %86'ya denk gelmektedir. Henüz başvuru döneminin ilk safhalarında olmalarına rağmen 22'si çeşitli okullara kabul edilmiştir. Öğrencilerin %25'i son bir yılda, %46'sı ise son 1-3 yıl arasında bu kararı aldıklarını söylemişlerdir. Neden bu karar aldıklarını, neden dönmek istemediklerini ve gelecek planlarının detaylarını kendileri şu şekilde açıklamaktadır (Akçakaya, 2022:31):

"Eğitimim için yurt dışına çıkmak istiyorum, içimden geçen yer ise İsviçre. Orada yapay zekâ alanında uzmanlaşmak istiyorum. Her ne kadar üniversiteye başladığım günden itibaren yurt dışı deneyimim olsun istesem de son iki yılda bu karar neredeyse dönüşü olmaksızın gitmeye evrildi. İnsanların anlaması gereken şey şu bu kararı almanın tatlı bir şey olmadığı. Kurulu düzenimi, hayatımı değiştirmek,

sevdiklerimden uzaklaşmak istemiyorum ama istemedenden de olsa bunu yapacağım” (Kadın, 22 yaşında).

Bir diğer öğrenci ise yurtdışına çıkış sebebini hayal kırıklıklarından dolayı olduğunu söylemekte ve şöyle devam etmektedir:

“Çalışmak için yurt dışına gideceğim çünkü Türkiye’de kalarak beklentilerimin hayal kırıklığına dönüşmesini istemiyorum. En basitinden araba almak için yıllarca borç ödemek istemiyorum” (Erkek, 22 yaşında).

Bir başka öğrenci ise yurt dışına çıkma nedenini iş hayatında kendisine verilecek değer üzerinden bakmaktadır:

“Son sınıf öğrencisiyim ama derslerim online olduğu için şu an Danimarka’da bir üniversitede stajyer olarak çalışıyorum. Altı aydır buradayım ve şubata kadar kalacağım ama sonrasında yurt dışında yaşamak istiyorum.....Ve kesinlikle çok daha rahat hissediyorum kendimi, kaygılarımı tetikleyecek şeyler görmüyorum burada. Ülkemde kalırsam değerimin altında iş yapacağımı bildiğimden yurt dışına göçmeye karar verdim” (Kadın, 22 yaşında).

Genel olarak katılımcıların görüşleri değerlendirildiğinde gençler yaşadıkları ülkenin şartlarından memnun olmadıkları için sonuçlarının ne olacağını bilmeseler de gözlerini dışarıya yönelterek şanslarını denemek istemektedirler (Şener, 2013: 121; Sennett, 2015:113). Beyin göçü üzerine değerlendirilmesi gereken bir başka veri ise Tablo 1’de yer alan hekim göçüne yönelik rakamlardır. Türk Tabipleri Birliğinin hekimlik mesleğini Türkiye dışında yapmak isteyenlere İngilizcesi “Good Standing” olarak adlandırılan bir belge vermektedir (URL-5). Şahsa özel olarak hazırlanan belge için başvuran hekim sayısı Tablo 1’de yer almaktadır.

Tablo 1. TTB’den “Good Standing” belgesi alan hekim sayısı ve yıllara göre artışlar

Yıl	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Sayı	59	90	118	150	245	482	802	1047	931	1361 ¹

Kaynak: (URL-6).

Tablo 1’de hekimlik mesleğini yapanların yıllar içerisinde yurt dışına göç etmelerinde bir artışın olduğu görülmektedir. Hekimler yurt dışına gitme nedenleri arasında fazla mesai, uzun nöbet, düşük ücret, liyakat sorunu, sağlıkta şiddet vakaları, mobbing ve zorlu çalışma koşullarını işaret ederken sağlık çalışanları çözümü dünyanın çeşitli ülkelerine göç etmekte bulunmaktadır (URL-7).

Beyin göçüne etki eden pek de fazla fark edilmeyen başka iki etken daha söz konusudur. Bunlardan birincisi gelişmekte olan ülkeler için mekân değişikliği olmaksızın aydın insanların beyinlerinin göç etmesidir. Gelişmiş ülkeleri her bakımdan üstün ve kendileri için bulunmaz bir yer olarak gören

¹ 2021 yılının ilk on bir ayında alınan belge sayısıdır.

aydınlar ülke gerçeklerine bu ülkelerin gözlükleri ile bakmaktadır. İkinci etken ise kültür emperyalizmdir. Kültür emperyalizmi bugün, “alıştırma” ve “telkin” yolu ile gelişmiş ülkeleri geliştirmekte olan ülke aydınlarının nezdinde cazip hale getirerek, geliştirmekte olan ülkelerdeki yüksek niteliğe sahip olan kişilerin zihinlerini kamaştırmaktadır (Kurtulmuş, 1992: 206,218). Eğitimli bireylerin yurt dışına göç etmeleri ülkelerin ve toplumların önemli bir kaybı olarak görülmektedir. Bu kayıp sadece yetenek anlamında olmayıp aynı zamanda eğitim yatırımlarının ve vergi gelirlerinin kaybı anlamına da gelmektedir. Diğer taraftan yurt dışına göç eden düşük gelirli işçilerin ve yüksek nitelikteki göçmenlerin yurt dışından kendi ülkelerine para göndermeleri kazanım olarak görülse de bu fark gelişmiş ülkeler yönünde işlev görmektedir (Bartram vd., 2017: 57-58).

Beyin göçünü farklı bir yönden değerlendiren Barbarosoğlu'na göre iletişim ve bilgi teknolojilerinde yaşanan gelişmeler sayesinde artık fiziki olarak nerede olduğumuz çok fazla önemli değildir. Bugün gelinen noktada beyin gücü sadece bulunduğu ülke sınırları ile değil artık bütün dünyayı içine almaktadır (Barbarosoğlu, 2011: 16-17). Bu görüşlere ek olarak beyin göçü diaspora çerçevesinde de değerlendirilmektedir. Diasporalar ticaret hacmini ve yoğunluğunu, uluslararası siyaseti, küresel rekabeti ve iş birliklerine açık yapıdaki oluşumların yanı sıra sosyal ve kültürel alanları da yakından etkilemektedir. Ancak diasporaların köken ülke açısından beyin göçünü beyin gücüne çevirmede etkili olabilmeleri için köken ülkedeki planlı ekonomi, seçilmiş sektörlerde uzmanlaşma, hukuki ve politik sistemin sorunsuz işlemesi gerekmektedir (Ulusoy, 2021: 54-55). Bireylerin göç kararını verirken gitmek mi zor, kalmak mı zor? sorusuna vermiş oldukları cevaplar birçok karşılığı içinde barındırmaktadır. Bunların başında ekonomik kaygılar, yaşam kalitesi, eğitim, kariyer vb. ile yaşadıkları ülkenin içinde bulunduğu şartlar etkili olmaktadır (Kazaz ve Mavituna, 2018: 44).

Yukarıda yapılan araştırmalar göstermektedir ki bilişim teknolojilerinde yaşanan gelişmeler, küreselleşme ve toplumsal düzeyde yaşanan tüketim gerçeği bireyler üzerinde etkili olmaktadır. Şöyle ki bireyler artık sosyal ağlar ya da diğer iletişim araçları üzerinden kendilerini diğer ülkeler de yaşayanlar ile karşılaştırmaktadır. Bireyler yaşadıkları ülkede meslekleri doğrultusunda iş imkânlarına sahip olamadıklarından kendi varoluşlarını gerçekleştirememektedir. Diğer yandan çalışma ortamının ve koşullarının zorluğu, emeğin değersizleşmesi, çalışan kesime sunulan imkânların yetersizliği, çalışanların yeterli düzeyde gelire sahip olamamaları, ülkenin stres düzeyi ve hoşgörüsüzlük ortamı sonucunda istedikleri yaşam standardına ulaşmakta güçlük çekmektedirler. Dolayısıyla birçok insan hayallerini artık ülkelerinin dışında kurmaktadır.

5. Değerlendirme ve Sonuç

Tarihsel süreç içerisinde bilim ve teknolojide yaşanan gelişmeler toplumları belli bir seviyeye taşıırken beşeri sermayenin gücünü de gözler önüne sermektedir. Beşeri sermayenin bu denli önemli olması dünya sistemi

içerisinde ülkeler arasında hareketliliğe sebep olmaktadır. Bu hareketlilik gelişmiş ülkeler ile gelişmekte olan ülkeler arasında farklı ekonomik, kültürel ve sosyal sebeplerden ötürü gerçekleşmektedir. Diğer göç hareketlerinden farklı olarak bireyler daha iyi bir yaşam şansı arayışına girmektedirler.

Göç olgusunda farklı bir katmanını temsil eden beyin göçü, merkez ve periferi ilişkisi etrafında değerlendirildiğinde, gelişmiş ülkelerde yaşanan ekonomik, teknolojik, sosyal ve kültürel gelişmeler önce kendi içlerinde bir dönüşümü sağlamaktadır. Daha sonra bu ülkeler küreselleşme ile birlikte gelişmiş ülkeler üzerinde bir hegemonya kurarak kültürel bilinç oluşturmaktadır. Oluşan kültürel bilinç aslında gelişmekte olan ülkelerde yaşanacak olan gelişmelerin doğal görünmesini sağlamaktadır. Gelişmiş ülkeler, gelişmekte olan ülkelere yapmış oldukları yatırımlar ile de bu sürece katkı sunarak küreselleşmenin kültürel boyutu üzerinden tüketim kültürü oluşturarak ekonomik çıkarlarını maksimize etmektedir. Bununla birlikte gelişmekte olan ülkelere yapılan yatırımlarla da o ülkedeki en iyi beyin gücünden istifade edilmektedir. Tüketimin de küresel hale gelmesiyle birlikte gelişmekte olan ülkelere yaşayanların bu ürünlerden ve hizmetlerden ekonomik yetersizliklerden dolayı ulaşamaması bireylerin gelişmiş ülkelere göç etmesine sebebiyet vermektedir. Diğer taraftan gelişmiş ülkeler ile gelişmekte olan ülkelere aynı meslekleri icra edenlerin almış oldukları ücretler arasındaki farklılıklar, alım gücündeki dengesizlikler, liyakat kültürünün olmayışı kültürel yozlaşmaya sebebiyet vererek beyin göçünü etkilemektedir. Gelişmiş ülkeler böylece hem kendi kazançlarını maksimize ederken hem de kendi kültürlerini gelişmekte olan ülkelere empoze etmektedir.

Kapitalist sistem kendini değişen şartlar ve koşullarda sürekli yenileyerek amaçlarını yerine getirmeye devam etmektedir. Yapılan çalışmalar bulunduğu yerde memnun olmayan bireylerin daha iyi imkânlara sahip olmak adına yurt dışını tercih ettiğini göstermektedir. Tarihsel anlamda var olan göç, günümüzde değişen yüzünü beyin göçü olarak göstermektedir. Beyin göçü alanındaki çalışmalardan elde edilen sonuçlar incelendiğinde öncelikle sanayileşmiş ülkeler, gelişmekte olan ülkelere yüksek nitelikli işçileri kendi ülkelerinde istihdam etmeyi bir fırsat olarak görmektedir. Bireylerin göç etme kararı vermelerinde itme ve çekme faktörlerinin etkili olduğu görülmektedir. Bu açıdan son zamanlarda endişeli bir hale dönüşen beyin göçünün sebepleri arasında ekonomik, eğitim ve sosyo- kültürel sebeplerin başta geldiği görülmektedir.

KAYNAKÇA

Yazılı Kaynaklar

Acer, E. K. - Güçlü, N. (2017). Türkiye'de yükseköğretimin genişlemesi: Gereçekler ve ortaya çıkan sorunlar. *Yükseköğretim Dergisi*, 7 (1), 28-38.

- Akçakaya, Y. (2022, 07-13 Ocak). En parlak gençlerimiz gidecek bir daha geri gelmeyecek. *Oksijen Gazetesi*.
- Alpay, M. (2017). *Türkiye'nin gençlik politikaları* (1. b.). İstanbul: Hiperyayın.
- Aydos, M. - Demir, Y. D. D. Ç. (2021). Eğitim seviyelerine göre genç işsizliğinin ekonometrik analizi: Türkiye örneği. *İzmir İktisat Dergisi*, 36 (1), 109-126.
- Bakırtaş, T. - Kandemir, O. (2010). Gelişmekte olan ülkeler ve beyin göçü: Türkiye örneği. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 18 (3), 961-974.
- Bartram, D. - Poros, M. V. - Monforte, P. (2017). *Göç meselesinde temel kavramlar*. (çev.: I. A. Tuncay), Ankara: Hece.
- Bauman, Z. (2012). *Küreselleşme*. (4. b.). (çev.: A. Yılmaz), İstanbul: Ayrıntı.
- Bayrakçı, O. (2020). Kelebek etkisi çalışma yaşamında değişim ve dönüşüm. "İş" in iş mekânından koparılması eve taşınması: *Evde(n) çalışma*, 99-118, İstanbul: Kriter.
- Castles, S., - Miller, M. J. (2008). *Göçler çağı. Modern dünyada uluslararası göç hareketleri*. (1. b.), (çev.: B. U. Bal-İ. Akbulut) İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Chambers, I. (2014). *Göç, kültür, kimlik*. (2. b.). (çev.: İ. Türkmen- M. Beşikçi), İstanbul: Ayrıntı.
- Davras, G. M. - Alili, M. (2019). Turizm eğitimi alan üniversite öğrencilerinin gelecek beklentileri üzerine bir araştırma. *Uluslararası Global Turizm Araştırmaları Dergisi*, 3(1), 40-52.
- Enç, M. (2019). Beyin gücü göçü. *Ankara University Journal of Faculty of Educational Sciences (JFES)*, 7 (1), 131-139.
- Featherstone, M. (2013). *Postmodernizm ve tüketim kültürü*. (çev.: M. Küçük), İstanbul: Ayrıntı.
- Güngör, N. D. (2010). Eğitim, küreselleşme ve beyin göçü, *İz Atılım Üniversitesi Dergisi*, 9, 33-36.
- Gürak, H. (2018). *Ekonomik büyüme ve kalkınma*. 1. b., Ankara: Nobel Akademik.
- İlhan, A. (2020). *Öğrencileri yurt dışı eğitime yönlendiren sebeplerin beyin göçü bağlamında değerlendirilmesi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Kahya, Y. (2020). Gençlerin yaşam kalitesi ve gelecek beklentileri. *Business & Management Studies: An International Journal*, 2020, 8 (1), 950-968.
- Kahya, Y. - Oktik, N. (2019). İstanbul'un iki farklı bölgesinde gençlerin yaşamdan beklentileri. *Ekev Akademi Dergisi*, 79, 433-444.
- Kaya, E. (2019). Türkiye'de gençlerin göç eğilimini etkileyen unsurlar üzerine bir alan araştırması. *Sosyal, Beşeri ve İdari Bilimler Dergisi*, 2 (9), 657-676.
- Kazaz, G., - Mavituna, H. İ. (2018). *Bu ülkeden gitmek*. İstanbul: Metropolis.
- Kazgan, G. (2007). *İstanbul gençliği*. 2. b., İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Kuran, E. (2019). Türkiye'nin gençleri iş yaşamından ne bekliyor? Şirketleri nasıl görüyor? *Harvard Business Review*, 1 Eylül, 42-61.
- Kuran, E. (2021). Paradigma kaymasında gençlik etkisi. *Harvard Business Review*, 1 Eylül, 47-67.

- Kurtulmuş, N. (1992). Gelişmekte olan ülkeler açısından stratejik insan sermayesi kaybı: Beyin gücü. *Journal of Social Policy Conferences*, 0 (37-38), 205-221.
- Martiskova, M. (2013). *What are the main reasons for young greeks to emigrate?* The Netherlands: University of Twente School of Management and Governance, Enschede, Master Thesis European Studies.
- Murat, S. - Şahin, L. (2011). *AB'ye uyum sürecinde genç işsizliği*. İstanbul: İstanbul Ticaret Odası Yayınları.
- Pazarcık, S. F. (2010). *Beyin göçü olgusu ve Amerika Birleşik Devletleri üniversitelerinde çalışan Türk sosyal bilimciler üzerine bir araştırma*. Çanakkale: Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Sachau, J. (2009). *Humankapital. Brain Drain und Brain Gain*, München, GRIN Verlag, <https://www.grin.com/document/141928>
- Sennett, R. (2015). *Yeni kapitalizm kültürü*. (çev.: A. Onocak), İstanbul: Ayrıntı.
- Sirkeci, İ. (2018). Göçün mutlulukla yakından ilgisi var. *Bu Ülkeden Gitmek*, (ed.: G. Kazaz-H. İ. Mavituna), s. 7-15, İstanbul: Metropolis.
- Solmaz, E. (2020). Dijital iletişim çağında postmodern gazetecilik. *Kelebek Etkisi Çalışma Yaşamında Değişim ve Dönüşüm*, (ed.: Onur Bayrakçı), İstanbul: Kriter Yayınevi.
- Süzen Ö. B. (2020). *Brain Drain from the perspective of institutional economics*. İzmir: Dokuz Eylül University Department of Economics Unpublished Master's Thesis.
- Şahin, F. (2019). *Türkiye'den Avrupa Birliği'ne yeni göç hareketi: Yüksek nitelikli göç*. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi
- Şener, S. (2013). *Türkiye'de gençlik*. 4. b., İstanbul: İnkılâp.
- Şimşek, M. (2006). *Beşeri sermaye ve beyin göçü kapsamında Türkiye*. Bursa: Ekin.
- Telek, A. - Korkmaz, S. S. (2020). *Türkiye'de gençlerin güvencesizliği: Çalışma, geçim ve yaşam algısı*. İstanbul: İstanPol Enstitüsü & Friedrich Ebert Vakfı Türkiye.
- Toksöz, G. (2006). *Uluslararası emek göçü*. 1. b., İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Ulusoy Ş. G. (2020). "Türkiye'den yurtdışına beyin göçü: Örneklerle yaşanan iletişim sorunları. *ASOS Journal* , 8, 2148-2489.
- Ulusoy, E. (2021). *Modern dünyada beyin göçü*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Unat, N. A. (2017). *Bitmeyen göç konuk işçilikten ulus ötesi yurttaşlığa*. 3. b., İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Yalçınkaya, H. - Dülger, S. (2017). Küreselleşmenin beyin göçü üzerindeki etkisi: Türkiye. *Journal of Social and Humanities Sciences Research*, 4 (14), 1646-1654.
- Yanıklar, C. (2006). *Tüketimin sosyolojisi*. İstanbul: Birey.
- Yavuzer, H., Demir, İ., Meşeci, F., - Sertelin, Ç. (2005). Günümüz gençliğinin gelecek beklentileri. *HAYEF Journal of Education*, 2(2), 93-103.

Elektronik Kaynaklar

URL-1: <https://data.tuik.gov.tr> (Erişim: 01.02.2022)

- URL-2:<https://www.youthindex.org/sites/default/files/2017YouthWellbeingIndex.pdf> (Erişim: 10.01.2022)
- URL-3:<https://www.yok.gov.tr/Documents/Yayinlar/Yayinlarimiz/2022/universite-izleme-ve-degerlendirme-genel-raporu-2021.pdf>
- URL-4:<https://habitatdernegi.org/blog/turkiyede-genclerin-iyi-olma-hali-arastirmasi-raporu-4-aciklandi/> (Erişim: 25.12.2021)
- URL-5. <https://www.ttb.org.tr/615yina> (Erişim: 15.01.2022)
- URL-6:<https://www.middleeasteye.net/news/turkey-doctors-abandonposts-abroad-violence-low-pay-covid> (Erişim: 08.02.2022)
- URL-7: <https://www.dw.com/tr/doktorlar-neden-t%C3%BCrkiyedenalmanya-g%C3%B6ç-7-ediyor/av-60035399> (Erişim: 10.02.2022)
- Barbarosoğlu, G. (2011). *Küresel rekabet edilebilirlikte beyin göçü ve beyin kazanımı konferansı sonuç kitabı*. <https://www.istka.org.tr/tr/dosya-arama?tag=2850>. (Erişim: 02.12.2021)
- Gürak, H. (2008). Küresel beyin göçü. *Küresel Ekonomi*, (ed. Hasan Gürak- Ayşe İrmiş), s.77-94. E-derleme. https://www.academia.edu/2404588/K%C3%BCresel_Beyin_G%C3%B6çü_A7%C3%BC (Erişim:28.11.2021)
- Kahraman, F. (2018). Yurt Dışında İş Bulma Garantili 10 Yöntem. <https://hbrturkiye.com/blog/yurt-disinda-is-bulma-garantili-10yontem>. (Erişim: 22.12.2021)
- Kuran, E. (2020). Türkiye'nin gençlerinin iş yaşamına bakışı. *Harward Business Review*. <https://hbrturkiye.com/dergi/turkiye-nin-genclerinin-is-yasamina-bakisi> (Erişim: 15. 01.2022)
- Lippert, P. (2011). *Freiwillige "Brain Drain"-Steuer*, München, GRIN Verlag, <https://www.grin.com/document/274013> (Erişim: 18. 01.2022)
- Neuber, J. (2008). "Brain Drain" oder "Brain Circulation"?, München, GRIN Verlag, <https://www.grin.com/document/121554> (Erişim: 25. 01.2022)
- Şap, B.B. (2019). Bir beka sorunu olarak beyin göçü...Türkiye "aklını" neden kaybediyor? Gidenler ve gitmek için uğraşanlar anlattı. <https://www.indyturk.com/node/24501/haber/bir-beka-sorunu-olarak-beyin-g%C3%B6ç-7-ediyor-t%C3%BCrkiye-%E2%80%9Caklını-neden-kaybediyor-gidenler-ve> (Erişim:11.01.2022)

"İyi Yayın Üzerine Kılavuzlar ve Yayın Etiği Komitesi'nin (COPE) Davranış Kuralları" çerçevesinde aşağıdaki beyanlara yer verilmiştir. / The following statements are included within the framework of "Guidelines on Good Publication and the Code of Conduct of the Publication Ethics Committee (COPE)":

İzinler ve Etik Kurul Belgesi/Permissions and Ethics Committee Certificate: Makale konusu ve kapsamı etik kurul onay belgesi gerektirmemektedir. / The subject and scope of the article do not require an ethics committee approval.

Çıkar Çatışması Beyanı/Declaration of Conflicting Interests: Bu makalenin araştırması, yazarlığı veya yayınlanmasıyla ilgili olarak yazarın potansiyel bir çıkar çatışması yoktur. / There is no potential conflict of interest for the author regarding the research, authorship or publication of this article.